

KAZNENA SUDBENOST OBALNE DRŽAVE NA STRANOME BRODU U NEŠKODLJIVOME PROLASKU TERITORIJALNIM MOREM

– osnove sustava –

Dr Berislav Pavičić

UDK 344.63:347.791.3 (1-87)
Izvorni znanstveni rad
primljeno (received):
listopad (October) 1993.

Teritorijalno more dio je teritorija obalne države u kojemu ona posredstvom principa teritorijaliteta, kao i drugih principa, ima kaznenu vlast.

U teritorijalnom moru suverenost obalne države ograničena je na temelju međunarodnog prava, ustanovom neškodljivoga prolaska. Neškodljivi prolazak uključuje značajna kazneno-pravna pitanja, a prije svega složen ustroj kaznene sudbenosti.

Kaznena sudbenost na stranom brodu u neškodljivom prolasku znatnim je dijelom uređena odredbom čl. 27. Konvencije UN o pravu mora (ex čl. 19. Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu iz 1958). Spomenuta odredba zajedno s unutarnjim propisima čini sustav kaznene sudbenosti za najznačajnije kategorije kaznenih djela. Taj sustav obilježuje pluralitet jurisdikcijskih režima. U predmetima u kojima se pojavljuje sastojak inozemnosti kao najvažnije značajke se ukazuju: 1. ograničenja provedbe određenih radnji, (djelomični postupovni imunitet), 2. pluralitet kaznene vlasti i sudbenosti i 3. ovlast kaznenoga progona i u slučajevima postojanja ograničenja na poduzimanje određenih radnji.

UVOD

Predmetno izlaganje posvećeno je ispitivanju osnova režima kaznene sudbenosti obalne države na stranom brodu u neškodljivome prolasku njezinim teritorijalnim morem.¹

U središtu razmatranja je analiza kaznenopravnih aspekata odredbe čl. 27. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora.²

U sustavu odnosa povezanih s teritorijalnim morem, to je za kazneno pravo jedno od najvažnijih pitanja. Njegovo značenje uvjetuje prije svega sastojak inozemnosti koji se u konkretnom predmetu izražava posredstvom raznovrsnih nadoveznih okolnosti. Njihov

¹ Tekst je izrađen u okviru istraživačkoga projekta Hrvatski pomorci na stranim brodovima -krivičnopravna i građanskopravna zaštita - prijedlozi de lege ferenda istraživača s Pravnoga fakulteta u Rijeci (projekt br. 5-03-312), kojega osim Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske sufinanciraju Brodogradilište Viktor Lenac, d.d. Rijeka i Sindikat pomoraca Hrvatske.

² U daljnjem tekstu: Konvencija.

utjecaj stvara osobitu strukturu konkretnoga predmeta i zahtijeva poseban režim kaznene sudbenosti koji se znatno razlikuje od općega režima. Njegova je bitna značajka složenost jer ga tvore norme unutarnjeg i međunarodnog prava. No, složenost slijedi i u drugom smislu jer sudbenost u konkretnome predmetu određuju (izravno ili posredno) norme raznih grana prava. Zbog te činjenice mnoga zakonodavstva predviđaju posebne propise kojima uređuju kaznenu vlast i sudbenost u takvim predmetima.

U domaćem sustavu nema posebnih propisa. Teritorijalno more u kaznenom je zakonodavstvu određeno kao dio državnoga teritorija (čl. 105. st. 1. OKZRH). Neškodljiv prolazak uređen je sukladno čl. 27. Konvencije posebnim unutarnjim propisima koji ne sadrže nikakve odredbe o kaznenoj sudbenosti. Međutim, u nizu dvostranih sporazuma to se pitanje uređuje vrlo detaljno.³

De lege condendo, kaznenu sudbenost u razmatranoj kategoriji predmeta uređuju:

1. odredbe čl. 27. Konvencije (ex čl. 19. Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu);
2. odredbe dvostranih sporazuma (pretežito konzularnih konvencija i ugovora o trgovini i plovidbi);
3. odredbe o važenju krivičnoga zakona Republike Hrvatske prema mjestu izvršenja krivičnoga djela (čl. 99.-104. OKZRH).

Nedostatak posebnih propisa nameće praksi dodatne zahtjeve koje ona u nizu primjera nije riješila na primjeren način. Teoretski izvori pretežito su usmjereni na probleme međunarodnoga prava, iako nema dvojbe da tema egzistentno pripada korpusu (međunarodnog) kaznenog prava. S toga se stajališta problematizirana tema obrađuje i u predmetnome radu. Raspoloživi okviri i slojevitost cjeline problema uvjetovali su da se ovdje razmatraju samo osnove sustava kaznene sudbenosti. Uvjete i pretpostavke njezina ostvarenja, prije svega posebne ustanove (pravo zaustavljanja, pregleda, pretrage, uzapćenja, progona), obradit će se u drugom prilikom.

1. KAZNENOPRAVNI REŽIM TERITORIJALNOG MORA

a) Kaznena vlast obalne države u teritorijalnom moru

Kaznenopravni režim teritorijalnoga mora je ukupnost odredaba koje uređuju odnose povezane s pojavom kaznenoga djela u tom prostoru.⁴ Komponente kaznenopravnoga režima su državna kaznena vlast i sudbenost. Državna kaznena vlast je pravo i dužnost države da stanovito ponašanje inkriminira kao kazneno djelo i za njega predvidi kaznu. Sudbenost pak označuje ovlast države da njezini sudovi riješe određenu krivičnu stvar.⁵

Državna kaznena vlast, jus puniendi, u prostoru teritorijalnoga mora posve je jednaka onoj u drugim prostorima državnoga teritorija. To slijedi iz odredaba unutarnjega prava, primjerice iz čl. 105. st. 1. Osnovnog krivičnog zakona Republike

³ V. Pavišić, B, Odredbe dvostranih sporazuma o kaznenoj sudbenosti za djela izvršena na stranom brodu, Pomorski zbornik, br. 29/1991

⁴ Za pojam kaznenopravnoga režima v. rad cit u bilj. 1.

⁵ Zlatarić, B, Međunarodno krivično pravo, Zagreb, 1979, (priređio Z. Šeparović), 67; Carić, A, Krivičnopravni status broda, Split, 1985, 25 i dalje.

Hrvatske.⁶ U istom smislu taj je prostor uređen i u međunarodnome pravu. U čl. 2. Konvencije predviđa se da se suverenost obalne države proteže uz ostalo i u teritorijalnom moru. Sukladno tome jedino obalna država može u prostoru teritorijalnoga mora imati teritorijalni suverenitet i to ipso jure, jer je teritorijalno more akcesorij teritorija obalne države.⁷ Temeljni princip prostiranja državne kaznene vlasti u prostoru teritorijalnoga mora je teritorijalitet (čl. 99. OKZRH).⁸ Kazneno djelo počinjeno u teritorijalnome moru ima značajke tuzemnoga djela.

Za razmatrana pitanja posebno je važna odredba čl. 2. 3. Konvencije prema kojoj se suverenost obalne države na teritorijalnom moru ostvaruje podložno Konvenciji i drugim pravilima međunarodnoga prava.

Da li je time utemeljena osnova ograničenja suverenosti obalne države? Da li se ona, i na koji način, odražava na državnu kaznenu vlast?

Ograničenje suverenosti obalne države, ili kako to neki pisci označuju, njezino "opterećenje"⁹ nije osnova ograničenja njezine kaznene vlasti.¹⁰ Obalna država u odnosu na kaznena djela u teritorijalnom moru ima posve jednak jus puniendi kao i u ostalim dijelovima državnoga teritorija. U tom prostoru obalna država ex titulo territorii, stvara i sankcionira inkriminacije. U tom smislu, na osnovi teritorijalnoga suvereniteta jedino obalna država ima takvu ovlast, pa treba uzeti da suverenitet obalne države apsorbira pod svoj doseg i subjekte koji su u posebnome odnosu s drugom državom ukoliko se nalaze u teritorijalnom moru. Riječ je, dakako, o stranom brodu u teritorijalnom moru koji, zadržavajući asimilaciju s državom pod čijom zastavom plovi, u teritorijalnom moru potpada pod (teritorijalnu) vlast obalne države. Međutim, time nije isključena opstojnost kaznene vlasti države zastave broda ili čak neke treće. Ona, međutim, nije utemeljena na osnovi teritorijaliteta, već na nekoj drugoj osnovi: državnoj pripadnosti broda (zakon zastave broda), državljanskome statusu počinitelja (princip aktivnoga personaliteta) ili žrtve (princip pasivnoga personaliteta), naravi zaštićenoga dobra (princip realiteta) ili težini i općem kriminalnom značaju kaznenoga djela (princip univerzaliteta).¹¹ U tom

⁶ V. Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, bilješke, literatura, sudska praksa, Zagreb, 1993, 149; Degan, Đ, V, Međunarodno pravo mora, 98-102; Rudolf, D, Međunarodno pravo mora, Zagreb, 56 i dalje; Katičić, N, More i vlast obalne države, Zagreb, 1953, 172 i dalje; Katičić, N, Vukas, B, Teritorijalno more, Pomorska enciklopedija, II izd, sv.8. Zagreb, 1989, 121; Zoričić, M, Teritorijalno more, Zagreb, 168 i dalje; Conforti, B, Mare territoriale, Enciclopedia del diritto, v. XXV, 651-662; Il regime diuridico dei mari, pt. II.113 i dalje; Coenen, J, Das Kuestenmeer im Frieden, Leipzig, 1934, 231 i dalje; Rudolf, W, Anwendungsbereich und Auslegung von & 5. StGB, NJW, 1954; Die Geltung der deutschen Straf- und Strafprozessgesetze in Seebereich, Berlin, 1954; Mastronuzzi-Pellechia, R, Sulla giurisdizione penale dello stato costiero nel mare territoriale, Riv. dir. int. 1978.

⁷ V. Degan, 65; Rudolf, 60.

⁸ Zlatarić, 113; Carić, 12; Oehler, D, Internationales Strafrecht, Koeln, 1973, 127-151, 267-296; Lombois, C, Droit penal international, 2-e ed. 1979, 302 i dalje. Wilder, W, J, The Three Mile Territorial Sea, Virginia Journal of International Law, 3/1992, 681 i dalje. Za međunarodnu praksu v. Sweeney, M, J, Covey, T, O, Noyes, E, L, Cases and Materials on The International Legal System, New York, 1981, 150-178; Feller, S, Z, La resolution des conflits de juridiction en matiere penal, Revue internationale de droit penal, 1974, 538.

⁹ V. o tome i o drugim problemima u vezi s tim Katičić, 219; Zoričić, 34-39; Rudolf, 59; zatim o pravnoj prirodi odredaba o teritorijalnom moru osobito Degan, 81; Conforti, 655; Mastronuzzi-Pellechia, 271.

¹⁰ Dreher, E, Strafgesetzbuch, 37. Auflage, Muenchen, 1077, 32; Wille, J, Die Verfolgung strafbarer Handlungen an Bord von Schiffen und Luftfahrzeugen, Berlin, 1974, 6.

¹¹ U tome je, (danas općeprihvaćena) razlika između međunarodnog kaznenog i privatnog prava, budući da potonje smjera iznalaženju mjerodavnoga prava, isključivog statuta stanovitoga odnosa. U međunarodnom kaznenom pravu naprotiv, kriminalno-politički je poželjno da predmet u kojemu postoji sastojak inozemnosti potpadne pod više pravnih poredaka, jer se time, posebice kod teških, djela stvara veća izvjesnost sankcioniranja. V. Zlatarić, 67;

dakle smislu nema razlika između prostora teritorijalnoga mora i ostaloga dijela državnog teritorija. Obalna država jedina utemeljuje kaznenu vlast na osnovi principa teritorijaliteta. Samo se u tom smislu ona može smatrati isključivom. Druge države naprotiv, jedino na toj osnovi ne mogu temeljiti svoju kaznenu vlast.

Države bez morske obale tu vlast utemeljuju prvenstveno na principu zakona zastave broda, u odnosu na djela počinjena na brodovima njihove zastave.

Dakle, teritorijalno je more dio državnoga teritorija koji je u odnosu na kaznenu vlast obalne države izjednačen s drugim njegovim dijelovima.

Slijedom izloženoga zaključujemo da odredbe međunarodnoga prava ne utječu na osnovu režima državne kaznene vlasti u teritorijalnom moru. On bi naime i bez njih imao pluralitetni značaj kao što ga u pravilu ima u svakome djelu koje u sebi uključuje sastojak inozemnosti.¹² Time je ujedno otklonjeno stajalište o teritorijalnosti kaznenoga zakona kao o njegovoj isključivoj značajki koje je u novijoj doktrini zamijenjeno shvaćanjem o "teritorijalnoj i ekstrateritorijalnoj jurisdikciji."¹³ U suvremenim zakonodavstvima je naime predviđen veći broj odredaba "o prostornoj važnosti kaznenoga zakona, "koje kao primarni cilj imaju upravo proširenje važnosti nacionalnih odredaba na djela počinjena izvan državnoga teritorija."¹⁴ Stoga je umjesto spomenutog, neprihvatljivoga stajališta o teritorijalnosti kaznenoga zakona potrebno imati u vidu pluralitet kaznenih zahtjeva više država kao posljedicu opstojnosti: 1. sastojka inozemnosti u djelu i 2. odredaba o važnosti kaznenoga zakona spram mjesta počinjenja djela.

Državna kaznena vlast, kao kategorija materijalnopravnoga značaja svoju praktičnu važnost ima u predmetima u kojima je uključen sastojak inozemnosti. Ali za konkretno pitanje njezina prostiranja u području teritorijalnoga mora jednako je bitno mjesto počinjenja djela, njegova lokalizacija. Ti elementi moraju biti ispunjeni kumulativno. Zbog sastojka inozemnosti i odgovarajuće lokalizacije djela dolazi u obzir primjena više kaznenih zakona, stvara se situacija koja je u tekstu označena kao pluralitet kaznene vlasti više država. Iz toga slijedi zaključak da međunarodno pravo za obalnu državu ne ustanovljuje na razini državne kaznene vlasti posebna ograničenja za djela počinjena u teritorijalnom moru. Obalna država u tom prostoru, kao i u drugim dijelovima vlastitoga teritorija, donosi zakonske propise o kaznenim djelima i za njih predviđa kaznene sankcije. Tu ovlast, taj imperium, crpi iz teritorijalnoga suvereniteta što ga ima nad teritorijalnim morem. Ograničenja suverenih prava obalne države ne mogu se u izloženome smislu nalaziti na spomenutoj, temeljnoj razini državne kaznene vlasti. Sasvim drukčiji je njihov utjecaj na drugu komponentu kaznenopravnoga režima, koja je ovdje u središtu pozornosti: kaznenu sudbenost.

Oehler, 127; Pavišić, Krivična sudbenost SFRJ u predmetima nezgoda u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 1981, 210; Feller, 559 i dalje.

¹² To na posve jasan način ukazuje na neodrživost koncepcije o brodu kao (plovećem) dijelu teritorija države. Za kritiku v. Pavišić, Krivično djelo izvršeno na brodu i radnje zapovjednika broda, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1-2/1984, 134; Krivična sudbenost, 257. Primjer zakonodavstva utemeljenog na toj koncepciji je čl. 4/II Talijanskoga kaznenoga zakonika. Naznake o poredbenim rješenjima v. kod Oehler, 305.

¹³ Feller, 551. Izrazna oznaka je neprecizna i iskaz je konfuzije pojmova osobito uočljive u anglosaksonskim izvorima na koju je zarana upozorio Zlatarić, 68, bilj.7. Lombois zato ni ne barata tim izraznim oznakama već se oslanja na narav pojedinih djela kao jasniju diobenu odnosu, op.cit.35, 177 i dalje. Sudbenost je u tekstu jasno određena i spomenuta podjela može imati tek opisno značenje.

¹⁴ V. Pavišić, B, Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, Zagreb, 1993, 141-147.

b) Kaznena sudbenost obalne države u teritorijalnom moru

Kaznena sudbenost je ovlast države da za stanovito djelo vodi kazneni postupak.¹⁵ U netom izloženom smislu kaznena sudbenost znači ostvarenje državne kaznene vlasti. Između obje kategorije postoji bitna podudarnost, uvjetovanost. Cujus lex criminalis, ejus jurisdiction.¹⁶ Ona međutim nije potpuna, bezuvjetna. Moguće je naime da država ima kaznenu vlast ali ne i sudbenost, ili, što je rjeđe, da procesuirala stanovito djelo za koje izvorno nije reklamirala kaznenu vlast. Kaznena sudbenost je dakle međunarodna nadležnost. Utemeljena je prije svega na unutarnjem pravu, tj. na odredbama o prostornoj važnosti kaznenoga zakona. Riječ je o onom njihovome dijelu u kojemu se predviđaju uvjeti primjene dotičnoga kaznenoga zakona na predmete koji uključuju sastojak inozemnosti (npr. čl. 103. OKZRH). To su propisi o režimu kaznene sudbenosti ili jurisdikcijskom režimu, odnosno propisi o uvjetima primjene kaznenoga zakona na temelju principa prostiranja državne kaznene vlasti.¹⁷ Međutim, dok je državna kaznena vlast gotovo isključivo predmet uređenja unutarnjih propisa, kaznena sudbenost je u znatnoj mjeri uređena međunarodnim pravom.¹⁸

Kaznena sudbenost, kao mješovita ustanova materijalnog i postupovnog kaznenog prava, značajna je u predmetima delikata s konkurirajućim kaznenim zahtjevima više država, a to su upravo predmeti u kojima postoji sastojak inozemnosti ostvaren posredstvom neke od brojnih nadoveznih okolnosti.¹⁹

Smisao ustanove kaznene sudbenosti nije međutim, iznalaženje isključivoga foruma, mjerodavnoga prava. Ona smjera ustanovljenju uvjeta primjene državnoga kaznenoga zakona i pored opstojnosti kaznenih zahtjeva druge države.

Netom istaknute temeljne značajke kaznene sudbenosti prepoznatljive su i u skupini djela koja su općenito povezana s režimom teritorijalnoga mora, a posebno u skupini djela koja su središnji predmet razmatranja.

Neophodno je, naime, prije svega imati u vidu strukturu kaznenih djela uključenih u okviru određene sintagmom "djela povezana s režimom teritorijalnoga mora". Kaznena sudbenost koja se ovdje razmatra i koja se odnosi na cjelinu pravnih odnosa teritorijalnoga mora uključuje niz raznovrsnih djela. Stoga je potrebno prije svega ispitati stvarne okolnosti u pojavama tih kaznenih djela. To logično usmjeruje pozornost na situaciju počinjenja kaznenoga djela.

Među stvarnim okolnostima svojom se važnosti ističe mjesto počinjenja djela.²⁰ Mjesto počinjenja djela je vrlo selektivan kriterij diobe kaznenih djela. Na osnovi te

¹⁵ Zlatarić, 66.

¹⁶ Do razlaza dolazi pretežitom u korist državne kaznene vlasti, tj. da ona opstaje a sudbenost je isključena ili ograničena kao u primjeru postupovnih imuniteta po međunarodnom pravu. Izuzetno dolazi do obrnute situacije kad država provodi jurisdikcijske radnje ali ne svojata kaznenu vlast (pružanje pomoći stranjoj državi u kaznenom predmetu).

¹⁷ U poredbenom zakonodavstvu oni su sustavno smješteni ili u posebne plovidbene kaznene akte poput *Loi disciplinaire et penal de la marine marchande* (Francuske i Belgije), ili još poznatijega *Territorial Waters Jurisdiction Acta*, Ujedinjenoga kraljevstva, ili, kao kod pretežitog dijela država u kazneno zakonodavstvo. Naznake o poredbenom, posebno sjevernoameričkom, pravu v.kod Oehler, 290.V.i čl.3.Code civil.

¹⁸ To su, primjerice, prijenos kaznenoga progona, zastupnička sudbenost, prijenos izvršenja sudskih odluka i dr.

¹⁹ Zlatarić, 4 i dalje; Lombois, 15; Gaito, A, *Dei rapporti giurisdizionali cona autorita straniere*, Padova, 1985, 4 i dalje; Roxin, C, *Strafverfahrensrecht*, Muenchen, 1983, 25; Bettiol, G, *Diritto penale*, 8.ed.Padova, 1973, 142, posebno literaturu u bilj. 97.

²⁰ Pavišić, B, *Ambijentalni elementi situacije izvršenja krivičnog djela u plovidbi*, Pomorski zbornik, knj. 28/1990.

značajke razlikuju se na temeljnoj, kategorijalnoj razini, djela počinjena u prostoru teritorijalnoga mora i izvan toga prostora. Potonji uključuje sve ostale prostore koji su u konkretnom slučaju *locus delicti*. Na nižim razinama moguća je dioba na djela počinjena na brodu, izvan njega, na stanovitom objektu itd. Mjesto počinjenja djela ključna je stvarna značajka. Njena je važnost istaknuta prije svega stoga što o tom ovisi lokalizacija kaznenoga djela za koju su odlučni posebni kriteriji lokalizacije. Njih predviđa unutarnje i međunarodno pravo pretežito na osnovi teorije djelatnosti, posljedice ili teorije jedinstva djela ili ubikviteta.²¹

U odnosu na djela zahvaćena jurisdikcijskim režimom teritorijalnoga mora kao dodatno prethodno pitanje pojavljuje se ubikacija djela, tj. njegovo smještanje u uži geografski prostor, prije svega broda (rjeđe nekog drugog objekta iako ni to nije isključeno).²²

U vezi s tim se za pravilno rješavanje konkretnoga predmeta kao prethodno pitanje pojavljuje određene pojma broda što će zavisiti o međunarodnim pravilima i odredbama unutarnjega prava.²³

Ubikacija i lokalizacija kaznenoga djela bitno zavisi o zakonskom opisu, njegovim sastojcima, obilježjima, kaznenoga djela i njihovu odnosu a naročito o sastojku radnje, posljedice, uvjeta kažnjivosti i dr.²⁴

Važno mjesto u tom sklopu ima klasifikacija prema vrsti broda (trgovački, ratni i s njim izjednačeni brod te brod koji služi u netrgovačke svrhe). To je osnova koja je od ključnoga značaja za kaznenu sudbenost, za njezinu opstojnost i doseg.²⁵ Sukladno izloženom cjelina se kaznenih djela povezanih s teritorijalnim morem može razvrstati u dvije temeljne skupine kaznenih djela počinjenih na brodu (s brodom, spram broda) i izvan broda, a to upućuje da se jurisdikcijski režim teritorijalnoga mora sastoji od dvije temeljne cjeline. One se razlikuju već na osnovi stvarnih okolnosti situacije počinjenja djela, prije svega mjesta počinjenja i broda u funkciji sredstva radnje (*instrumenta sceleris*) ili objekta radnje.²⁶

Prva uključuje kaznena djela koja su ostvarena izvan broda te neovisno o uporabi broda kao sredstva radnje, odnosno objekta radnje.

Druga skupina su kaznena djela počinjena na brodu, spram broda i s brodom, dakle takva koja su fizički povezana s brodom a time i s plovidbom.

Za sada se ima u vidu samo kategorija trgovačkih brodova. O sudbenosti za djela povezana s ratnim i s njim izjednačenim brodom, te državnim brodom koji ne služi u trgovačke svrhe, slijedi poseban osvrt.

Na netom izloženoj osnovi moguće je razvrstavanje kaznene sudbenosti za djela povezana s teritorijalnim morem u više jurisdikcijskih režima.

Prva skupina kaznenih djela počinjenih izvan broda podvrgnuta je općemu režimu kaznene sudbenosti (čl. 103. OKZRH). Riječ je o djelima počinjenima u inozemstvu ili

²¹ Usp. Zlatarić, 97 i dalje.

²² Pavišić, *ibidem*.

²³ Nipošto se ovdje ne smije izgubiti iz vida da upravo u određenim kategorijama plovidbenih delikata uža definicija broda teško može zadovoljiti ciljeve kaznenopravne zaštite. Otuda u takvim slučajevima treba primijeniti posebno određenje koje se primjerice predviđa u kaznenom propisu.

²⁴ Zlatarić, 97; Carić, 45 i dalje; Oehler, 199 i dalje.

²⁵ Usp. Pavišić, Kaznenopravni režim.

²⁶ V. Pavišić, B, Ambijentalni elementi, 403.

tuzemstvu, od strane počinitelja različitoga statusa. Kaznena sudbenost za djela počinjena na državnom teritoriju, dakle u tuzemstvu temelji se na principu teritorijaliteta (čl. 99. st. 1. OKZRH). To vrijedi i za djela počinjena u teritorijalnom moru. Za inozemna djela kaznena sudbenost se temelji na nekom od principa koji nije zasnovan na teritorijalnom kriteriju. Struktura kaznenih djela može biti vrlo heterogena. Doticaj s teritorijalnim morem je činjenično pitanje, stvarna okolnost, *questio facti*. On može imati materijalnopravno ili samo postupovno značenje.²⁷ U odnosu na tu kategoriju kaznenih djela režim kaznene sudbenosti u prostoru teritorijalnoga mora jednak je režimu u drugim dijelovima državnoga teritorija.

Druga skupina kaznenih djela počinjenih na brodu znatno se razlikuje od prve. Radi se o većem broju međusobno različitih podskupina jurisdikcijskih režima. Za razliku od prve skupine koja, kako je vidljivo, ima značajke općega režima, gdje i u odnosu na kaznenu sudbenost vrijedi unutarnje pravo, u drugoj skupini pretežito se radi o posebnim jurisdikcijskim režimima. Njihovo je zajedničko i ujedno selektivno obilježje značajan udio odredaba međunarodnoga prava.

Razmatrana skupina može se podijeliti u kategoriju djela počinjenih na domaćem, te onih koja su počinjena na stranome brodu.

Za prvu kategoriju kaznenih djela počinjenih na domaćem brodu vrijedi opći režim kaznene sudbenosti. Ako je tempore *criminis* domaći brod bio u teritorijalnom moru (svoje) obalne države, opći režim vrijedi kao i za sva druga djela počinjena na teritoriju domaće države (čl. 99. st. 1. OKZRH). Ako je pak djelo počinjeno na domaćem brodu na otvorenom moru ili u teritorijalnim vodama strane države opći režim se temelji na principu zakona zastave broda (čl. 99. st. 2. OKZRH). To djelo je dakle tuzemni delikt bilo u pravom, užem, ili u širem, izvedenom, smislu.²⁸

Kategorija djela počinjenih na stranome brodu uključuje više različitih vrsta jurisdikcijskih režima. To je svakako najvažnija kategorija među razmatranim djelima. Prvi među navedenima je režim sudbenosti za djela počinjena na stranome brodu u teritorijalnome moru, koji nije u neškodljivome prolasku. Kaznena sudbenost je jednaka onoj koju obalna država ima za djela počinjena na bilo kojemu dijelu državnoga teritorija. Riječ je o općem jurisdikcijskome režimu koji je jednak onome u unutarnjim morskim vodama.²⁹ Tu se sa stajališta obalne države radi o tuzemnome djelu pa ona upravo na toj okolnosti utemeljuje kaznenu vlast i sudbenost. Kao konkurirajuće pojavljuju se sudbenosti države zastave broda i državljanstva počinitelja, a pod određenim uvjetima i neke druge (primjerice utemeljene na realnom ili personalnim principima). Iz navedenoga slijedi da okolnost što je djelo počinjeno na stranome brodu u konkretnom slučaju ne utječe na odstupanja od općega jurisdikcijskoga režima utemeljenog na odredbi čl. 99. st. 1. i 103. OKZRH. Sudbenost za ta djela obalna država može urediti na poseban način bilo unutarnjim pravom³⁰, bilo međunarodnim sporazumima.³¹ To dovodi u pravilu do ograničenja kaznene sudbenosti obalne države, posebno u odnosu na djela koja svojim učincima ne prelaze okvire broda. Istu svrhu

²⁷ Primjeri takvih djela su: krijumčarenje, oštećenje kablova itd.

²⁸ U teoriji opstoje stanovite dvojbe u odnosu na pravnu prirodu principa zakona zastave broda i njegova odnosa spram principa teritorijaliteta. Međutim, upravo se ovdje jasno razabire da je riječ o dva zasebna principa (drugo stajalište znači prihvaćanje koncepcije o brodu kao plovećem teritoriju).

²⁹ Usp. Pavišić, *ibidem*.

³⁰ Primjer takva uređenja je Territorial Waters Jurisdiction Act, zatim Kazneni zakonik Švedske i dr.

³¹ Usp. Pavišić, *Odredbe*, 163.

obalna država može ostvariti i aktom kurtoazije, kao i primjenom načela oportuniteta progona.

Drugi režim kaznene sudbenosti za djelo počinjeno na stranom brodu u teritorijalnom moru uređen je multilateralnim međunarodnim sporazumom tj. Međunarodnom konvencijom za unifikaciju izvjesnih pravila u pogledu kaznene nadležnosti u materiji sudara i drugih plovidbenih udesa od 10. svibnja 1952. godine.³² Temelj njegove opstojnosti je rezerva predviđena u čl. 4. st. 2. te konvencije prema kojoj država ugovornica može sebi rezervirati pravo isključivoga progona za sudar i drugi plovidbeni udes koji uključuje kaznenu, ili disciplinsku odgovornost zapovjednika ili druge osobe u službi na brodu. Dakle, ako je obalna država izjavila takvu rezervu (a to vrijedi za Republiku Hrvatsku), onda ona u odnosu na sve brodove država potpisnica ima isključivu kaznenu sudbenost za plovidbene incidente koji su nastali u njezinome teritorijalnom moru u odnosu na osobe u službi na brodu.³³

To vrijedi i za plovidbene događaje koji su uslijedili u vrijeme neškodljivoga prolaska tih brodova teritorijalnim morem obalne države.³⁴ Pažljivija analiza toga režima upućuje da je doseg tih odredaba vrlo ograničen. Naime, one vrijede samo za države potpisnice, jer se ne radi o općem međunarodnom pravu već o ugovornoj odredbi. Režim sudbenosti za plovidbene događaje u teritorijalnom moru kakav je opisan zavisi o izjavljenoj rezervi. Na brodove država koje nisu potpisnice ona se ne primjenjuje, pa u odnosu na njih vrijede ili posebni dvostrani sporazumi ili jurisdikcijski režim neškodljivoga prolaska.

Treći i nedvojbeno najvažniji režim odnosi se na kaznenu sudbenost obalne države spram broda u neškodljivome prolasku.

U njega su, osim kaznenih djela počinjenih na brodu u teritorijalnome moru, uključena još i druga kaznena djela počinjena izvan toga prostora ali također ostvarena na brodu. Budući da je taj jurisdikcijski režim središnja tema predmetnoga rada, bit će detaljno analiziran u nastavku izlaganja.

Četvrti režim kaznene sudbenosti predviđen je odredbama čl. 33.a. Konvencije i odnosi se na ovlast kaznenoga progona spram broda koji je u vanjskom morskom pojasu, a na kojemu je počinjeno kazneno djelo koje uključuje kršenje carinskih, fiskalnih, useljeničkih i zdravstvenih propisa u teritorijalnom moru ili na području obalne države. Za opstojnost toga režima nužan uvjet je proglašenje vanjskoga morskog pojasa od strane obalne države. To je također posebni režim kaznene sudbenosti.

Peti režim kaznene sudbenosti uključuje sve ostale vidove doticaja s teritorijalnim morem kaznenoga djela počinjenog na brodu. Utemeljuju ga stvarne okolnosti pretežito značajne za kazneni progon (primjerice zatjecanje počinitelja djela u teritorijalnome moru kao uvjet za progon po nekome od supsidijarnih principa).

Osim netom prikazane strukture kaznene sudbenosti obalne države povezane s odnosima u teritorijalnom moru zasnovane na značajkama kaznenoga djela i nekim drugim sastojcima, nužno je istome problemu pristupiti s još najmanje dva stajališta.

³² Službeni list FNRJ, MUS, br. 3/1955. Konvencija je donijeta kao izraz posve suprotnoga stajališta o kaznenoj sudbenosti za plovidbene događaje od onoga koje je izraženo u poznatoj presudi Međunarodnoga suda pravde o predmetu SS Lotus i SS Boz Kourt. V.rješidbu kod Ibler, 133 i dalje.

³³ Konvencija uređuje sudbenost iako je težila uredjenju kaznene vlasti.

³⁴ Pavišić, Kaznenopravni režim.

Prvo se temelji na formalnome kriteriju vrste akta koji uređuje sudbenost. Na toj osnovi dijele se razmotreni jurisdikcijski režimi na opće koji su uređeni unutarnjim pravom i posebne čija osobitost u formalnome smislu slijedi upravo iz okolnosti da su barem dijelom uređeni međunarodnim pravom.³⁵ U potonjemu slučaju posebni režim može biti: a) isključivo uređen odredbama međunarodnoga prava i to višestranim ili dvostranim sporazumom³⁶, b) djelomično uređen unutarnjim, a djelomično međunarodnim pravom što je najčešći slučaj u pretežitom dijelu posebnih režima kaznene sudbenosti. Može biti u pitanju višestran ili dvostrani međunarodni akt.³⁷

Slijedom istoga polazišta jurisdikcijski režimi se mogu podijeliti i na temelju kriterija sustavnosti odredaba unutarnjega prava koje čine njihov središnji dio. Naime, po svojem sadržaju to su odredbe kaznenoga prava. Njihovo sustavno mjesto na poredbenom planu znatno divergira. To posebice vrijedi za sustave u kojima postoji posebno plovidbeno kazneno (materijalno i postupovno) zakonodavstvo.³⁸ Na toj se osnovi mogu razlikovati jurisdikcijski režimi uređeni općim kaznenim propisima, te oni predviđeni posebnim plovidbenim kaznenim zakonodavstvom.

Drugo polazište podjele, na koje se mora ukazati, utemeljeno je na značajkama broda.³⁹ Ustroj kaznene sudbenosti bitno zavisi o vrsti broda. U tom smislu sve što je dosad navedeno odnosilo se na trgovački brod. Kaznena sudbenost obalne države u odnosu na njezin ratni i javni brod uređena je unutarnjim propisima. Međutim, posve su drukčiji odnosi obalne države spram stranoga ratnog broda. Na njemu obalna država nema kaznenu sudbenost, iako se i taj brod, dok boravi u vodama obalne države nalazi u području njene kaznene vlasti.⁴⁰ To vrijedi i za sve brodove koji su izjednačeni s ratnim brodom. Situacija u odnosu na strani javni brod (državni brod koji ne služi u trgovačke svrhe) donekle je drukčija. Naime, dok iz čl. 30. Konvencije slijedi da je ratni brod izuzet od kaznene sudbenosti obalne države, takve izričite odredbe u odnosu na javni brod (još uvijek) nema.⁴¹

Za kaznenopravno razmatranje značajan je problem koji se u pravu mora gotovo može zaobići: da li pod režim brodova potpadaju i plovni objekti manjih dimenzija, prije svega takvi koji ulaze u kategoriju čamaca? Ta sredstva, naime, u pojedinim vidovima kriminalnih ponašanja čine najvažniju kategoriju. Za pitanja kaznene sudbenosti ti plovni objekti imaju status trgovačkoga broda.⁴² Druga je stvar ako plovni objekt takvih dimenzija ima svojstvo ratnoga broda, reprezentativne jahte šefa strane države ili javnoga broda (primjerice policijskoga patrolnoga čamca). U takvu slučaju nema značenja okolnost da se radi o manjem plovnom objektu.

Osim dosad opisanih osnova jurisdikcijski režim povezan s teritorijalnim morem moguće je razmatrati i s gledišta primjene pojedinih principa prostiranja državne kaznene vlasti i sudbenosti. Najznačajniji slučajevi počinjenja kaznenoga djela dolaze

³⁵ Takvu diobu koja je nedvojbeno značajna u pregledanoj stranoj i domaćoj literaturi nisam našao.

³⁶ Tako dosljedno sproveden jurisdikcijski režim ne opstoji. Međutim, ima poredaka u kojima je udio međunarodnoga prava dominantan. V. Oehler, 249; Wille, 78.

³⁷ V. Oehler, *ibidem*.

³⁸ Usp. čl. 1080-2145 Talijanskog plovidbenog zakonika.

³⁹ V. općenito Jakaša, 66 i dalje; Pavišić, Krivično djelo, 130.

⁴⁰ V. Jakaša, B, Međunarodni režim morskih luka, Zagreb, 1965, 203; Carić, 89; Wille, 139.

⁴¹ O tendencijama u razvoju međunarodnoga prava u odnosu na to pitanje v. Degan, 185.

⁴² Kao primjeri mogu se navesti visokomorski gliseri koji su najvažnije sredstvo krijumčarenja. Zatim treba imati u vidu relativnu učestalost plovidbenih incidenata u kojima sudjeluju strani turistički čamci itd.

pod sudbenost obalne države na temelju principa teritorijaliteta. To su svi oni koji potpadaju pod opći režim kaznene sudbenosti, ali i posebni režimi među kojima je najvažniji onaj neškodljivoga prolaska stranoga broda teritorijalnim morem.

Mutatis, mutandis, to vrijedi i u odnosu na slučajeve zasnivanja kaznene sudbenosti na osnovi principa zakona zastave broda u odnosu na djela počinjena izvan teritorijalnoga mora obalne države na brodu koji vije njezinu zastavu.

Ostali principi prostiranja državne kaznene vlasti manje su važni i to uglavnom za posebne jurisdikcijske režime. Dosadašnja je analiza ukazala da je kaznenopravni režim teritorijalnog mora strukturalno složen, višerazinski sustav različitih odredaba unutarnjeg i međunarodnog prava. Sukladno tim sastojcima to je diferencijalni režim kaznene sudbenosti. On je ekskluzivan u odnosu na ostale dijelove državnoga teritorija. Osnovu za to prije svega čini režim kaznene sudbenosti na stranome brodu u neškodljivom prolasku teritorijalnim morem obalne države. Niti na jednom drugom dijelu kopnenoga i vodenoga dijela državnoga teritorija ne opstoji slična ustanova.

2. REŽIM KAZNE NE SUDBENOSTI NA STRANOME BRODU U NEŠKODLJIVOM PROLASKU TERITORIJALNIM MOREM

U ranije izloženom smislu kaznena sudbenost obalne države na stranome brodu u neškodljivom prolasku njezinim teritorijalnim morem poseban je režim kaznene sudbenosti. To slijedi iz odredaba međunarodnoga prava, tj. odredaba čl. 17-32. Konvencije. Ustanova neškodljivoga prolaska u konvencijskim odredbama ima svoj uži i širi doseg.⁴³

Prolazak je, u smislu čl. 18. Konvencije, plovidba teritorijalnim morem radi: a) presjecanja toga mora bez uplovljenja u unutarnje morske vode, ili pristajanja na vanjskom sidrištu, ili uz lučke uređaje izvan unutarnjih morskih voda; b) ulaska u unutarnje morske vode; c) izlaska iz njih, odnosno pristajanja na takvom sidrištu ili uz lučke uređaje.

Konvencija nameće dužnost da se prolazak obavlja neprekinuto i bez odlaganja. On obuhvaća zaustavljanja i sidrenje samo u tolikoj mjeri koliko su to uzgredni događaji u redovitom tijeku plovidbe, ili ih nameće viša sila ili nevolja, odnosno radi pružanja pomoći osobama, brodovima ili zrakoplovima u opasnosti ili nevolji.

Prolazak je neškodljiv sve dok ne remeti i mir, red ili sigurnost obalne države. U čl. 19. st. 2. Konvencije primjerice se navode djelatnosti za koje se uzima da diraju u mir, red ili sigurnost obalne države. To zahtijeva prethodno razjašnjenje jednoga pitanja u vezi s državnom kaznenom vlasti.⁴⁴ Da li obalna država, i uz koje uvjete, može inkriminirati sam škodljivi prolazak, odnosno, mogu li se radnje koje prolazak broda čine takvim da remeti mir, red ili sigurnost obalne države predvidjeti kao kazneno djelo? Odgovor na postavljeno pitanje je potvrđan. Obalna država može predvidjeti kao kazneno djelo stanovite djelatnosti, modalitete prolaska koji ga čine škodljivim, tj. takvim da remeti mir, red ili sigurnost obalne države. Nema pravila međunarodnoga prava koje bi obalnoj državi nametalo ograničenje u inkriminiranju takvih djela izvan onih ograničenja koja vrijede na osnovi odredaba čl. 24. Konvencije.⁴⁵ Uostalom, odredbe čl. 19. Konvencije upućuju da su pojedine djelatnosti primjerice, navedene kao

⁴³ V. Degan, 153.

⁴⁴ Riječ je o djelima u isključivom gospodarskom pojasu i otvorenom moru o čemu se govori u nastavku.

⁴⁵ Tu naprotiv, treba očekivati razradenu mrežu inkriminacija.

one koje prolazak čine škodljivim, u pravilu inkriminirane kao kaznena djela. Njihova je zajednička značajka da se odražavaju ab extra navis, dakle na poredak odnosa u teritorijalnome moru obalne države. Isti se zaključak može izvesti i iz odredbe čl. 21. Konvencije budući da su i ovdje navedena pitanja koja obalna država, uz ostalo, uređuje i kaznenopravnim propisima.⁴⁶

Iz netom opisanog slijedi da obalna država prije svega ima kaznenu (vlast i) sudbenost za djelo koje se sastoji u prolasku koji uključuje takve značajke zbog kojih je predviđen kao kazneno djelo. Prolazak stranoga broda teritorijalnim morem obalne države, koji ima takve modalitete da odgovara opisu kaznenoga djela, obalna država može kazniti kao i svako drugo kazneno djelo počinjeno na njezinom teritoriju. Kod takvoga djela opstoji po naravi stvari uvjet ograničenja lokalizacije djela. Kriminalni akt škodljivoga prolaska stranoga broda može biti isključivo ostvaren u teritorijalnom moru, te je u ranije opisanom smislu bitno povezan s prolaskom broda. Kaznena sudbenost za takvo djelo uređena je općim režimom predviđenim za djela počinjena na teritoriju države.

Posebni režim kaznene sudbenosti na stranom brodu u neškodljivom prolasku za ostala djela, dakle takva koja kao stvarni čin ne uključuju modalitete koji sam prolazak čine škodljivim, obuhvaća različite situacije. Razlikuju se na osnovi mjesta i vremena počinjenja djela, naravi djela, a prije svega s obzirom na odnos obalne države spram reklamiranja kaznene sudbenosti u odnosu na kazneno djelo pri čemu su moguće dvije situacije.

Prva se odnosi na djela počinjena u neškodljivom prolasku, a koja su izvan sfere kaznene sudbenosti obalne države. Za to mogu opstojati različiti razlozi (jer ne ispunjuju uvjete za njezino ostvarenje, jer su akti koji ostaju u krugu ograničenja njezine sudbenosti). Kazneni progon za takva djela ostvaruje država zastave broda ili državljanstva počinitelja, odnosno iznimno treća država, u potonjem slučaju na osnovi zaštitnog, personalnih ili principa univerzaliteta. Za kaznenu sudbenost obalne države bitna je samo sudbenost države čiju zastavu brod vije jer o tome Konvencija sadrži posebne odredbe.

Drugu skupinu čine djela za koja obalna država reklamira i načelno ostvaruje kaznenu sudbenost sukladno odredbama čl. 27. Konvencije. To je središnji, najvažniji sklop u cjelokupnoj razmatranoj materiji. Ishodišta aktualnoga uređenja su višestruka, ali u svakom slučaju treba imati u vidu da izražavaju sadržaj općeg međunarodnoga prava s iznimkom nekih marginalnih pitanja.⁴⁷

Što zapravo uređuje odredba čl. 27. Konvencije? To polazno i principijelno pitanje u mnogim se radovima zaobilazi ostajanjem na tradicionalnim "prikazima" kaznene sudbenosti.

Odredbe čl. 27. Konvencije ustanovljuju iznimku od pravila o kaznenoj sudbenosti obalne države uvođenjem posebnih uvjeta za poduzimanje radnji kojima se ona ostvaruje. To nisu nipošto kolizione norme, norme o sukobu zakona, jer, sukladno onome što je bilo istaknuto u ranijem izlaganju, takvih u kaznenome pravu niti nema.⁴⁸ Te odredbe inspirirane su interesima odvijanja plovidbe i potrebom zaštite obalne

⁴⁶ Npr. kršenje plovidbenih propisa.

⁴⁷ Usp. prikaz anglosaksonskog i francuskog sustava mjerodavnoga za kaznenu sudbenost u unutarnjim vodama kod Pavišić, Odredbe, 154, bilj.1.

⁴⁸ Drukčije primjerice Rudolf, 90.

države. Ponderiranjem oba ne uvijek konvergentna interesa, kao i značajnih interesa trećih, svjetska je zajednica izgradila razmatrani sustav normi.

Za razliku od ranije spomenute kategorije kaznenih djela ostvarenih modalitetima prolaska broda teritorijalnim morem, uslijed kojih on postaje takvim da zadire u mir, red ili sigurnost obalne države, ovdje je riječ o djelima koja su povezana s prolaskom broda koji je neškodljiv. Počinjenje djela ne utječe na narav prolaska, pa je to važna razlika u odnosu na ranije opisanu prvu skupinu kaznenih djela. To međutim ne znači da takvo djelo nema učinaka na obalnu državu, jer je to u pravilu najvažnija osnova na kojoj ona ostvaruje kaznenu sudbenost. Ipak, ti učinci nisu takve naravi da bi prolazak učinile škodljivim.

Posebne odredbe o kaznenoj sudbenosti prije svega uređuju za obalnu državu najosjetljiviju materiju ograničenja kaznene sudbenosti za djela počinjena na stranome brodu tijekom prolaska njezinim teritorijalnim morem (čl. 27. st. 1. Konvencije).

Konvencija sadrži dva sastojka koji se u materijalnome smislu moraju smatrati uvjetima ograničenja lokalizacije. Naime, radi se o tome da se odredba odnosi na kazneno djelo počinjeno na stranom brodu za vrijeme prolaska. Prvi uvjet dakle uključuje ubikaciju djela u prostor stranoga broda što je razmotreno u ranijim prilikama.⁴⁹ Drugi se odnosi na vrijeme djela, tempus delicti, koje u smislu odredaba zakona obalne države mora biti počinjeno za vrijeme prolaska broda teritorijalnim morem.

Opisane značajke djela ukazuju da je riječ o slučaju u kojemu bi, da ne opstoje posebna ograničenja, obalna država postupala kao i u svakom drugom slučaju počinjenja kaznenoga djela na svome teritoriju.⁵⁰

U čemu je sadržaj ograničenja državne kaznene sudbenosti? Da li je obalna država tim ograničenjima spriječena pokrenuti kazneni postupak, ili se ona odnose samo na poduzimanje radnji kojima se ta sudbenost ostvaruje?⁵¹ Odredbu čl. 27. st. 1. Konvencije treba tumačiti sukladno njezinom smislu i sadržaju. Razlog je donošenja zaštita interesa međunarodne plovidbe i sprečavanje neopravdanih ili ishitrenih zahvata u odvijanje plovidbe. Istovremeno time nipošto ne bi trebalo zanemariti opći interes suzbijanja pojava kaznenih djela, interes koji je u međunarodnom kaznenom pravu izričito priznat opstojnošću principa solidarnosti među državama u suzbijanju kaznenih djela.⁵² Smisao ograničenja iz čl. 27. st. 1. Konvencije nije dakle smjerao nikakvom aboliranju počinitelja djela, već prije svega unapređenju interesa plovidbe.

Iz toga slijedi da razmatranoj odredbi niti nije bio cilj ustanoviti ograničenje prava obalne države na kazneni progon.

Naprotiv, cilj je i u tome smislu bio jasno izražen: isključiti određene radnje kojima se ostvaruje kazneni progon i to mjere koje zadiru u neometano odvijanje plovidbe. Da je tome tako, ukazuje i poredba s tekstom ranije spomenute Bruxelleske konvencije iz 1952. godine, gdje se, primjerice u čl. 2, govori o pokretanju i vođenju kaznenoga postupka, a

⁴⁹ V. Pavišić, *Odredbe*, 157.

⁵⁰ Progon u konkretnome slučaju dakako uređuju unutarnji propisi u zavisnosti o vrsti i težini djela te drugim okolnostima, prije svega o tome na kakvim je načelnim temeljima ustrojena obveza kaznenoga progona.

⁵¹ Zanimljivo je da se o tome pitanju u dostupnim radovima gotovo uopće ni ne raspravlja iako je to očigledno jedno od temeljnih u cjelokupnoj materiji.

⁵² V. Zlatarić, 34; Oehler, 491 i dalje; Lombois, 156.

u čl. 4. o kaznenome progonu što je pojmovno označavanje koje se posve jasno odnosi na kaznenu sudbenost kao ovlast progona.⁵³

U čl. 27. st. 1. Konvencije radi se o ograničenju koje se odnosi na posve određeno vrijeme i prostor: strani brod u prolasku teritorijalnim morem.

Predmet ograničenja kaznene sudbenosti su radnje njezina ostvarenja označene kao uhićenje i istražna radnja. Pojmovno su dakle uključene sve radnje koje se svojim sadržajem, naravi, uključuju u tako određene mjere. Razlike postupovnoga režima pojedinih mjera u nacionalnim propisima zahtijevaju da se ti pojmovi uzimlju prema njihovom stvarnom sadržaju bez obzira na konkretne odredbe nacionalnoga zakona.⁵⁴ Kao osobito značajan dodatni kriterij služi i pitanje konkretnoga utjecaja određene mjere na odvijanje plovidbe, jer su ograničenja o kojima je riječ ustanovljena radi zaštite plovidbe broda u prolasku.

Netom obrazloženo stajalište može se sažeti u postavku da odredba čl. 27. Konvencije ne utječe na pokretanje i vođenje kaznenoga postupka obalne države, već se isključivo odnosi na određene mjere njegova ostvarenja.⁵⁵ Ta odredba ne prijeći obalnu državu da pokrene kazneni postupak i da protiv počinitelja poduzima druge postupovne radnje. Potonje zavisi o odredbama postupovnoga zakonodavstva obalne države.

Imunitet stranoga broda u neškodljivom prolasku teritorijalnim morem obalne države ima u izloženom smislu strogo određene okvire. Sukladno opisanom njegovu dosegu i sadržaju trebalo bi umjesto ograničenja kaznene sudbenosti uzeti da se zapravo radi o ograničenju ostvarivanja kaznene sudbenosti, odnosno o ograničenju na poduzimanje pojedinih radnji. Od toga ograničenja čl. 27. Konvencije predviđa izuzetke, odnosno slučajeve u kojima obalna država može intervenirati radnjama kaznene sudbenosti (radi uhićenja ili poduzimanjem druge istražne radnje na brodu).

Prvi je takav slučaj ako se posljedice kažnjivoga djela protežu na obalnu državu (t. a). Prividno jasna formulacija krije u sebi niz složenih pitanja. Ovdje se obrađuju samo ona koja se odnose na opstojnost uvjeta za kaznenu sudbenost. Temeljna je dvojba da li se odredba t. a. odnosi samo na djela koja se kao stvarna pojava odražavaju ab extra navis ?

Drugo je pitanje da li se ovdje prosuđuje samo na temelju posljedica koje su sastojak, obilježje djela, ili treba uzeti u obzir sve učinke djela ? Treće pitanje odnosi se na odabir kriterija ocjene o protezanju posljedica stanovitoga djela na obalnu državu.⁵⁶

U odnosu na prvo pitanje trebalo bi uzeti da djelo mora izaći izvan okvira broda. Mora se raditi o učinku ab extra navis. Za to opstojte dva ozbiljna argumenta. Prvi se sastoji u okolnosti da je spomenuto pitanje na opisani način već uređeno međunarodnim ugovornim pravom, dvostranim sporazumima. Doista nema razloga da se u tumačenju odredbe koja se razmatra pristupi na drugi način, jer se radi o posve jednakom objektu, samo s tom razlikom što je ovdje u pitanju odredba općeg međunarodnog prava.⁵⁷ Drugi argument leži u okolnosti odnosa s t. b. u kojoj se predviđa iznimka od ograničenja ako je djelo takvo da remeti mir zemlje ili red u teritorijalnom moru. Ako se ne bi prihvatilo stajalište koje je predloženo, gubi se razlika između tih dviju osnova izuzetne ovlasti, a to

⁵³ Pavišić, Odredbe, 160.

⁵⁴ To je standard u međunarodnom kaznenom pravu.

⁵⁵ Pogodbeni izraz u toj formulaciji mnogo je razmatran u literaturi. V. Carić, 74.

⁵⁶ O tome u odnosu na kaznenu sudbenost u luci i unutarnjim vodama v. Pavišić, Odredbe, 158.

⁵⁷ V. pregled tih odredaba kod Pavišić, Odredbe, 158 i 164.

je neprihvatljivo. Naime, ratio obje odredbe vrlo je jasan. U t. a. imaju se u vidu stvarni učinci djela, njegove posljedice obuhvaćene zakonskim opisom (dakle i takvi koji su predviđeni kao objektivni uvjet kažnjivosti), ali i sve ostale stvarne promjene koje su izravno uzrokovane djelom počinjenim u neškodljivom prolasku.⁵⁸ Tako shvaćena iznimka ograničenja kaznene sudbenosti odnosi se isključivo na materijalna kaznena djela.⁵⁹ Formalni delikti izvan su okvira te odredbe. Takvo stajalište nije u suprotnosti s ranije navedenim stavom o tome da ovdje ulaze samo delikti sa stvarnim posljedicama bez obzira jesu li obilježja kaznenoga djela ili ne. To se stajalište dakle priklanja onim gledištima koja ističu da se t. a. odnosi na povrede stvarnih interesa.⁶⁰

Posljedice djela ocjenjuje obalna država. Osnova prosudbe je kazneno djelo kao stvarni događaj. Tu se pojavljuje određen broj pitanja u vezi s lokalizacijom djela na koja je upozoreno u ranijim radovima. Predložena se rješenja mogu mutatis mutandis primijeniti i ovdje.⁶¹ Konvencija predviđa protezanje posljedica na obalnu državu. Tim određenjem nije precizirano mora li se raditi o promjenama u odnosima vezanim uz državnu vlast ili su uključeni i takvi odnosi koji se tiču samo pojedinca. Opisanu bi dvojbu čini se trebalo riješiti u korist širega shvaćanja kod čega je kriterij stvarnih učinaka dostatan za sprečavanje pretjeranog širenja zahvata. Konačno, ne treba zaboraviti da važnu ulogu u procjeni igra i reciprocitet.

U t. b. predviđa se ovlast obalne države na provođenje radnji kaznene sudbenosti ukoliko djelo počinjeno na stranom brodu u neškodljivom prolasku remeti mir zemlje ili red u teritorijalnom moru. Iz takve odredbe slijedi da je osnova uređenja narav kaznenoga djela. Ranije je spomenuto da baš to treba uzeti kao diferencijalni kriterij razgraničenja odredbe iz t. a. i t. b. Ako se prihvati takvo stajalište, zaključiti je da u sklop djela koja ovdje dolaze u obzir ulaze svi delikti koji imaju učinke na poredak odnosa obalne države. Dakako, postavlja se problem da li ovdje dostaje da se radi o djelu koje može izazvati (koje je podobno) ili je nužna stvarna (konkretna) opasnost nastupanja takvih učinaka, odnosno, da je poremećaj odnosa stvarno nastupio. Formulacija teksta očito ide za stvarnim remećenjem mira zemlje ili reda u teritorijalnom moru. To međutim, kao što je ranije istaknuto, ne znači nastupanje stvarnih posljedica. Dostaje dakle konkretna, stvarna opasnost za mir obalne države i red (a to znači poredak odnosa u teritorijalnome moru). Prosudbu o remećenju mira zemlje obalna država mora donijeti sukladno svojim propisima, vodeći posebice računa o odnosima koji su zaštićeni njezinim kaznenim pravom. Dakako obalna država ne bi smjela uzati u obzir lake oblike stanovitih postupaka koji formalno udovoljavaju kriterijima izloženim u ranijim izlaganjima, ali to nipošto ne znači da se ovdje uzimlju u obzir samo najteža kaznena djela.

Red u teritorijalnom moru uključuje, kao izrazna oznaka većeg broja odnosa, niz djela prije svega takvih koja su usmjerena protiv sigurnosti plovidbe, zaštite prirodnoga okoliša, reda plovidbe i drugih odnosa koji su posebno povezani s teritorijalnim morem.

Odredba t. c. izraz je solidarnosti država u suzbijanju kaznenih djela u plovidbi. Ona je za kaznenu sudbenost značajna kao primjer u kojemu opstoji razlaz između

⁵⁸ Primjerice zagađenje mora nakon skrivljenoga sudara dvaju stranih brodova u neškodljivome prolasku, oštećenje objekata sigurnosti plovidbe ili drugih uređaja.

⁵⁹ O pojmu materijalnoga djela v.npr. Pavišić, Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, 24.

⁶⁰ Osobito se takvo stajalište ističe, s obzirom na odredbu čl. 153. Kaznenog postupovnog reda (StPO), u njemačkim izvorima. Usp. Wille, 80; Coenen, 53 i tamo navedenu literaturu.

⁶¹ V.Pavišić, Odredbe, 158.

kaznene sudbenosti i državne kaznene vlasti o čemu je već bilo riječi. Naime, ovdje je osnova poduzimanja radnji kaznene sudbenosti traženje zapovjednika broda, diplomatskoga agenta ili konzularnoga funkcionara. To znači da u konkretnom slučaju obalna država može poduzeti radnju uhićenja ili istražnu radnju, a da ne reklamira svoju kaznenu vlast.⁶² Narav stvari zahtijeva da se u tom slučaju zahtjev ovlaštenih predstavnika odnosi na konkretnu mjeru (primjerice uhićenje člana posade ili pretraga broda).

U t. d. ustanovljena je ovlast poduzimanja mjera nužnih za suzbijanje nedopuštene trgovine opojnim drogama ili psihotropnim tvarima. Formulacija je data vrlo široko i ona daje ovlast obalnoj državi da poduzima odgovarajuće mjere kako u slučajevima kad za sebe svojata kaznenu vlast, tako i u slučajevima kad postupa, primjerice, na zahtjev organa strane države. Kod toga treba imati u vidu da su kaznena djela u vezi s nedopuštenom trgovinom opojnim drogama i psihotropnim tvarima u aktualnom vremenu predviđena kao međunarodni zločini - *delicta sui generis*. Njihova su obilježja pretežito istovjetna. Osim spomenute ovlasti, predviđene u razmatranoj točki za suzbijanje delikata u vezi s opojnim drogama, značajne su odredbe drugih međunarodnih akata. Ta pitanja, sustavno ulaze u područje pretpostavki i uvjeta provedbe mjera kaznene sudbenosti.⁶³ U odnosu na tu iznimku čije je praktično značenje veliko treba upozoriti na očitu težnju Konvencije da obalnoj državi ostavi što šire ovlasti u području suzbijanja djelatnosti povezanih s drogom. Na to ukazuje i način na koji je uređena spomenuta ovlast. Naime, dok se u prethodnim slučajevima (pod t. a-c) govori o kazneno djelu, ovdje je dat opisno tekst znatno širega dosega, kriminologijski (suzbijanje nedopuštene trgovine opojnim drogama itd). Time se očigledno išlo za uvođenjem ovlasti za poduzimanje radnji koje ne bi bile striktno ograničene na određeno kazneno djelo nacionalnoga zakonodavstva što je u konkretnoj prilici vrlo korisno.

Netom opisane odredbe uređuju iznimke od načelnoga pravila o ograničenju kaznene sudbenosti obalne države nad brodom u neškodljivome prolasku teritorijalnim morem, prolasku koji se označuje kao lateralni, a takav je da ne uključuje doticaj s unutarnjim morskim vodama. Režim kaznene sudbenosti obalne države nad brodom u takvu prolasku odnosi se na kaznena djela počinjena za vrijeme njegova trajanja.

Međutim, Konvencija sadrži još jednu odredbu koja se odnosi na lateralni prolazak, ali za djela počinjena prije ulaska broda u teritorijalno more obalne države. U st. 5. predviđeno je naime, da se i ovdje u slučaju prolaska broda teritorijalnim morem primjenjuju odredbe XII. dijela (Zaštita i očuvanje morskoga okoliša) i ovlasti obalne države u slučaju kršenja zakona i propisa donijetih sukladno V. dijelu (Isključivi gospodarski pojas). Ta odredba ima leglacijski značaj.⁶⁴ Njome se proširuju ovlasti obalne države o čemu je razmatrano u prethodnome radu.⁶⁵ U odnosu na ovlasti poduzimanja radnji obalne države konvencijskim su odredbama za te slučajeve predviđena značajna ograničenja. Ovlasti obalne države nad brodom u prolasku teritorijalnim morem koji dolazi iz unutarnjih morskih voda, za djelo počinjeno u luci ili

⁶² To je situacija posve suprotna onoj kakva predleži u slučaju primjerice diplomatskog imuniteta kad domicilna država ima kaznenu vlast, ali ne i sudbenost.

⁶³ Tu posebno treba imati u vidu posebne ovlasti predviđene Konvencijom UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstancija iz 1988.

⁶⁴ V. Degan, *ibidem*.

⁶⁵ Pavišić, *Kaznena sudbenost*, *loc. cit.*

u prostoru unutarnjih morskih voda predviđene su u st. 2. Obalna država u tom slučaju ne tripi nikakvih ograničenja.

U čl. 27. nema posebne odredbe o kaznenoj sudbenosti obalne države nad stranim brodom za djelo počinjeno prije ulaska u njezino teritorijalno more, osim ukoliko se ne radi o djelima navedenima u st. 5. (kojima se zagađuje morski okoliš i povređuju se prava koja država ima u isključivom gospodarskom pojasu). Potonje, naime, implicite slijedi iz teksta st. 5. Ako takve ovlasti Konvencija priznaje kod lateralnog prolaska, logično je da moraju opstojati i u slučaju prolaska broda radi ulaska u unutarnje morske vode.

Za ostala kaznena djela, dakle takva koja su počinjena na stranome brodu prije ulaska u teritorijalno more i nisu djela navedena u st. 5, obalna država može temeljiti kaznenu sudbenost samo uz uvjet da reklamira vlastitu kaznenu vlast (npr. na osnovi principa realiteta ili univerzaliteta ili drugoga principa). U drugom slučaju može poduzeti radnje kaznenoga postupka kao akt međunarodne kaznenopravne pomoći, odnosno sukladno posebnom međunarodnom (dvostranom) sporazumu. Inače je za takva djela njezina sudbenost isključena.

Iz razmotrenoga sklopa odredbi čl. 27. treba još spomenuti zahtjev obalnoj državi za prethodnim ili promptnim naknadnim izvještavanjem diplomatskog ili konzularnog funkcionara države čiju zastavu brod vije o poduzetim radnjama i omogućavanju kontakta s posadom (st. 3) u slučaju da to zahtijeva zapovjednik broda te vođenju računa o interesima plovidbe (st. 4). Potonje se zahtijeva samo kod uhićenja. Ta će se pitanja detaljno obraditi u drugome radu.

3. REŽIM KAZNE NE SUDBENOSTI I POSEBNE KATEGORIJE BRODOVA

U prethodnim je izlaganjima istaknuto da obalna država ne može ostvarivati kaznenu sudbenost na stranome ratnom brodu. Isto vrijedi i za strani reprezentativni brod dok traje takvo njegovo svojstvo. Oni dakle uživaju puni imunitet od radnji obalne države. Međutim, kaznena djela počinjena na tim brodovima u neškodljivom prolasku potpadaju pod kaznenu vlast obalne države jednako kao i ona počinjena na trgovačkom brodu.

Položaj stranoga javnog broda Konvencija nastoji približiti položaju ratnoga broda. Iako to još uvijek nije opće međunarodno pravilo, u stvarnosti nema dvojbe o tome da će obalna država djela počinjena na stranome javnom brodu u pravilu tretirati jednako onima počinjenim na ratnom brodu. Ta su pitanja često uređena dvostranim sporazumima.

Posebna pravila vrijede za strane ribarske brodove, te za nuklearne brodove kao i brodove koji prevoze opasne i škodljive tvari, zatim za podmornice, te druga podvodna sredstva.

Strani ribarski brod u prolasku teritorijalnim morem mora poštivati posebna pravila obalne države o sprečavanju nedopuštenoga ribolova. U tom smislu mogu se predvidjeti ne samo posebni uvjeti prolaska, nego i posebna kaznena djela za koja obalna država ima punu sudbenost nad ribarskim brodom. Nuklearni brodovi i brodovi koji prevoze opasne terete podvrgnuti su posebnom plovidbeno-sigurnosnom režimu i u tom smislu također mogu biti predviđene odredbe o kaznenim djelima za koje obalna država ima sudbenost prema ranije opisanim uvjetima, ukoliko su to trgovački brodovi.

Podmornice i druga podvodna sredstva dužna su ploviti površinom i vijati svoju zastavu. Ako je riječ o vojnim plovilima, imaju status ratnoga broda.

ZAKLJUČAK

I. Režim sudbenosti za kaznena djela povezana s prostorom teritorijalnoga mora odnosi se na dvije temeljne cjeline kaznenih djela počinjenih na brodu ili s brodom, odnosno spram broda, te takvih koja nisu povezana s brodom. U drugoj skupini vrijedi opći režim kaznene sudbenosti kao i za druga kaznena djela počinjena na teritoriju države. Prva skupina, naprotiv, sastavljena je od više posebnih jurisdikcijskih režima. Oni su diferencijalnoga značaja, a prije svega se razlikuju po tome radi li se o domaćem ili stranom brodu. Skupina djela počinjenih na stranome brodu uključuje sljedeće podvrste:

1. režim sudbenosti za djela počinjena na stranom brodu u teritorijalnom moru koji nije u neškodljivom prolasku,
2. režim sudbenosti za sudar i drugu plovidbenu nesreću sukladno odredbi čl. 4. st. 2. Međunarodne konvencije iz 1952. godine,
3. režim sudbenosti na brodu u neškodljivome prolasku (čl. 27. Konvencije),
4. režim sudbenosti za djela počinjena u teritorijalnom moru dok se strani brod nalazi u vanjskom morskom pojasu (čl. 33. Konvencije),
5. režim sudbenosti u ostalim slučajevima doticaja kaznenoga djela i prostora teritorijalnoga mora.

Strukturu opisanih posebnih režima kaznene sudbenosti bitno obilježuju odredbe međunarodnoga prava. To su složeni jurisdikcijski režimi.

Sljedeća osnova podjele je vrsta broda, narav kaznenoga djela, značajke djela kao stvarnoga događaja itd.

Režim sudbenosti na brodu u neškodljivome prolasku bitno obilježuju ograničenja obalne države na poduzimanje određenih radnji kaznene sudbenosti kao i iznimke od tih ograničenja navedene u čl. 27. Konvencije. U radu je iznijeto gledište da ta odredba ne sprečava pokretanje i vođenje kaznenoga postupka, već se odnosi samo na točno određene radnje.

II. Hrvatsko zakonodavstvo tradicionalno ne sadrži posebne odredbe o kaznenoj sudbenosti za djela počinjena na stranom brodu. To vrijedi i u slučaju njegova boravka u teritorijalnom moru. Iznimka su jedino propisi o prostornoj važnosti kaznenoga zakona. Problem zakonskoga uređenja kaznene sudbenosti u prostoru mora je uočen i istaknut kao pitanje koje treba razmotriti. Složenost posebice slijedi zbog opstojnosti većeg broja međunarodnih sporazuma koji uređuju tu materiju, ali stvarno ne korespondiraju s unutarnjim zakonodavstvom. Nacrti temeljnih akata plovidbenog i kaznenoga zakonodavstva Republike Hrvatske koji su do sada objavljeni ne predviđaju posebne propise o razmatranoj materiji. Ako bi stvari ostale kakve jesu, očekivati je i daljnju "tihiu" primjenu načela oportuniteta, nepoštivanje zajedničkih interesa u suzbijanju zločina u plovidbi, nedjelotvornost kaznenopravne zaštite.

III. Režim kaznene sudbenosti za djela počinjena u teritorijalnom moru, posebice na brodu u neškodljivom prolasku, složeno je i osjetljivo područje normativnoga uređenja. Slojevite odredbe međunarodnoga prava zahtijevaju odgovarajuća, komplementarna rješenja u unutarnjem zakonodavstvu. Prepuštanje praksi na izravno

primjenjivanje odredbe međunarodnih ugovora ne priliči državi bogate pomorske tradicije i visoke razine pravnih standarda. Izlaganje je pokazalo da već sam pristup, sa stajališta kaznenoga prava, temeljnom sklopu kaznene sudbenosti obalne države na stranome brodu u neškodljivome prolasku otkriva nova, složena, za praksu itekako aktualna pitanja koja su vrlo često povezana s ozbiljnim pojavama zločina i s odnosima u međunarodnoj zajednici. Trebalo bi prioritarno:

1. ispitati potrebu donošenja propisa o kaznenoj sudbenosti za djela počinjena na stranome brodu u prostorima pod vlašću Republike Hrvatske, uz diferencijalno uređenje na temelju odgovarajućih kriterija njezina zasnivanja,

2. utvrditi doseg cjeline i pojedinih uglavaka međunarodnih (prije svega dvostranih) sporazuma koji se odnose na razmatrana pitanja, a radi ocjene konzistentnosti uređenja i potrebnih revizija,

3. analizirati sukladnost odredaba kaznenoga i plovidbenoga zakonodavstva, posebice propisa o prostornoj važnosti, postupovnim ovlastima, mjerama procesne prisile i dr.

Predmetni je tekst imao za cilj aktualiziranje zadatka. Detaljna analiza pojedinih njegovih sastojaka uslijedit će drugom prigodom.

Résumé

LA JURIDICTION PÉNALE DE L'ÉTAT RIVERAIN SUR LE NAVIRE ÉTRANGER EN PASSAGE INNOFFENSIF PAR LA MER TERRITORIALE

La mer territoriale est le territoire de l'état (ou sa pertinence) où l'état exerce sa compétence répressive. Elle impose certains critères de répression des délits commis sur, ou dehors de son territoire (les principes de la territorialité, personnalité, active et passive, le principe de protection et le principe de l'universalité). Chacun de ces principes étant l'expression du point de rattachement particulier entre le délit et l'état intéressé par le quel se justifie l'attribution de compétence juridictionnelle à l'égard du délit envisagé.

Dans la mer territoriale la souveraineté de l'état riverain est limitée par les exigences de la navigation internationale, par le droit de passage inoffensif. La sphère de la compétence judiciaire de l'état riverain sur les navires étrangers dans le passage inoffensif est limitée selon l'art. 27. de la Convention 1982. Cette règle avec les normes intérieures de l'état riverain conférant chacun selon des principes différents des compétences juridictionnelles concurrentes. Le droit international laisse à chaque état toute latitude d'élargir sa compétence répressive. Toute addition de ce genre ne peut que renforcer les perspectives de succès dans la lutte contre le crime. Le rôle du droit international est de garantir un certain minimum de compétence juridictionnelle à l'état riverain sur les navires étrangers.

L'attitude qu'on soutient dans le travail consiste essentiellement en:

1. Art. 27. de la Convention limite l'entreprise des actions précisément définies de la répression judiciaire, il s'agit donc de l'immunité de la procédure partielle et limitée.
2. L'état riverain même dans ces cas n'est pas empêché de conduire la procédure pénale.
3. La pluralité du pouvoir répressif et judiciaire des plusieurs états accroît l'efficacité de la suppression de la manifestation du crime.